

LA PRIMERA PERSONA DEL PLURAL EN CATALÀ

Després de mamar farem caca, ¿eh, Guerau?

Anna Montserrat,

10 d'agost del 2008, Ulldemolins (Priorat)

1. INTRODUCCIÓ*

En el seu significat bàsic, la primera persona del plural (d'ara endavant, 1P) consta de dos trets semàntics: un fa referència a l'enunciador i l'altre, a un nombre superior a un d'ens animats. El primer és el que fa que sigui una expressió *díctica* —per la dependència contextual que comporta—¹ i alhora el que la fa *primera persona*; i el segon, el que la fa *plural*. Però al darrere d'una categoria gramatical tan aparentment senzilla s'amaga un conjunt d'usos que la bibliografia no sempre ha distingit clarament, que permet afegir algun matís pragmàtic al significat estrictament proposicional, com és el cas de l'enunciat que encapçala aquest article. L'estudi de la 1P s'insereix, així, en els corrents de la lingüística, i més concretament de la pragmàtica, que volen contribuir a la comprensió dels fenòmens comunicatius que tenen a veure amb el que Émile Benveniste, ja fa més de cinquanta anys, va anomenar la *subjectivitat en el llenguatge*.

L'objectiu d'aquest article és caracteritzar la 1P des del punt de vista semàntic, referencial i pragmàtic, tal com es manifesta en català.² El treball parteix de les dades obtingudes en un estudi més ampli so-

* Vull agrair a Sebastià Bonet, Helena González i Lluís Payrató (Universitat de Barcelona), i a Barbara De Cock (Katholieke Universiteit Leuven, Bèlgica) els comentaris que m'han fet a una primera versió del treball. No cal dir que els errors que encara hi pugui haver són només responsabilitat meua. D'altra banda, aquest treball s'ha beneficiat d'un ajut del Ministeri de Ciència i Innovació (FFI2008-01230/FILO).

1. Per a la noció de context i els seus components (escenari, entorn de comportament, entorn extrasituacional i discurs) seguim Goodwin i Duranti (1992).

2. Tot i que el treball se centra en el català, moltes observacions són aplicables a altres llengües i poden ser la base per a un estudi contrastiu de més abast.

bre la dixi de persona (NOGUÉ, 2008a), i les aprofundeix posant l'èmfasi en aquest aspecte concret. És, doncs, un treball de micropragmàtica, perquè pren un tret gramatical de la llengua —morfològic, en aquest cas— i l'analitza des del punt de vista de l'ús. Els exemples són tots extrets de textos reals i contextualitzats, i formen part dels corpus utilitzats en aquell treball.³

Qualsevol estudi sobre la dixi de persona ha d'haver-se plantejat prèviament la noció de *participant* i la manera de concebre cadascun dels rols que es poden assumir en la comunicació (LEVINSON, 1988). Partint del fet que la incorporació a la lingüística de l'estudi dels participants té precedents tan il·lustres com els treballs de Karl Bühler (1934), Roman Jakobson (1960) i Dell Hymes (1974), aquí s'assumeix el marc proposat per Erving Goffman (1981).

En la producció d'un enunciat (o *format de producció*, noció coincident amb la més genèrica d'*enunciador*), aquest autor distingeix entre l'*animador* (qui posa la veu o les mans per materialitzar-lo físicament), l'*autor* (qui el codifica lingüísticament) i el *responsable* (el càrrec o rol des del qual s'assumeix la responsabilitat del que es diu). La categoria gramatical de primera persona —singular o plural— només codifica la referència al responsable, tant quan un participant adopta només aquest component de la producció d'un enunciat com quan n'adopta algun altre, o tots alhora —el cas més habitual (NOGUÉ, 2008a).

En la recepció d'un enunciat (o *format de recepció*, o *enunciatori*), Goffman distingeix entre participants *ratificats* (acceptats en l'esdeveniment comunicatiu) i *no ratificats* (no acceptats). Entre els primers, separa els *destinataris directes* d'un enunciat dels *destinataris no interpellats*; i entre els segons, els *oients potencials*, percebuts, dels *espies*, no percebuts. Com veurem, aquestes distincions resulten del tot pertinents a l'hora de destriar els diferents valors que pot adoptar la 1P.

3. Per a cada exemple, es dona entre claudàtors i en cursiva una breu explicació contextual; en les transcripcions de llengua oral, s'ha seguit una versió abreujada de les convencions de Payrató (1996). La referència completa dels exemples, i un context més ampli, es pot trobar a <<http://www.tdx.cesca.es/TDX-0906105-110703/>> (annexos).

2. VALORS PROTOTÍPICS, O NO MARCATS

En el seu valor prototípic, o no marcat,⁴ la 1P és un exemple paradigmàtic del que Otto Jespersen (1924) va anomenar *plural of approximation*, és a dir, un plural que no és el resultat de sumar diversos elements d'una mateixa entitat: *nosaltres* no significa 'jo + jo...', no sol tenir com a referents diversos participants que assumeixen junts el paper d'enunciador. En canvi, el seu significat díctic bàsic permet a l'enunciador incloure's en tota mena de col·lectius, que cobreixen totes les esferes de la vida social dels humans, des d'algun o tots els participants en la comunicació fins al conjunt de la humanitat —passada, present i futura— i dels éssers vius, amb totes les combinacions intermèdies possibles (NOGUÉ, 2008a).⁵

Com passa amb tots els pronoms personals forts del català, que com se sap és una llengua *pro-drop*, l'aparició de *nosaltres* s'explica per la necessitat d'expressar contrast o, com a mínim, un cert èmfasi.⁶ L'exemple (1) s'oposa així al (2): en el primer els referents de la 1P són els dos participants i parlen d'ells mateixos i de ningú més, i per això la 1P, tret d'una primera tematització a la dreta dels pronoms *tu i jo*, que subratllem, apareix només en els morfemes verbals; en el segon, en canvi, l'enunciadora contraposa la manera de treballar del seu equip a la d'altres equips.

4. Partint de la distinció entre formes lingüístiques no marcades i marcades que l'Escola de Praga va aplicar a la fonologia, actualment altres corrents de la lingüística l'apliquen a qualsevol distribució de formes —sovint gradual— que va de les més freqüents en termes quantitius i més simples en termes de complexitat estructural i de càrrega semàntica (les no marcades) a les menys freqüents i més complexes estructuralment i semànticament (les marcades) (LYONS, 1982 i FERGUSON, 1987).

5. Altres autors que s'han referit a aquest plural peculiar són: BENVENISTE (1946), LYONS (1968), KERBRAT-ORECCHIONI (1980), LEVINSON (1983 i 1998), MAINGUENEAU i SALVADOR (1995), VANELLI i RENZI (1995), PAYRATÓ (2002), TODOLÍ (2002) i STIRLING i HUDDLESTON (2002).

6. En termes informatius, l'aparició del pronom comporta que el referent de la 1P no sigui, en el moment en què apareix, prominent discursivament, o plenament temàtic (vegeu més avall, § 4.1.).

- (1) [conversa al menjador entre un pare i la seva filla]
 PPP no **discutim** tant tu i jo\
 oi que no com abans **discutiem**/)
 CME no\
 PPP **discutiem** més\
 CME abans **discutiem** més\
 (2) [entrevista a un metge i una infermera, SSU, sobre l'assistència
 domiciliària als CAP]
 SSU però en el nostre cas no estem integrats dintre de_
 diguéssim de l'àrea bàsica\
nosaltres estem fora\

2.1. L'ús *inclusiu* i l'ús *exclusiu*

En català, com en moltes altres llengües, la categoria morfològica de la 1P no conté cap tret semàntic que permeti identificar el col·lectiu en què s'inclou l'enunciador. Se sol fer la distinció, però, entre l'ús *inclusiu*, el que inclou l'enunciatari ('jo + tu (+ tu...)') —el més purament dític—, i l'ús *exclusiu*, el que l'exclou ('jo + ell(a) (+ ell(a))...') —en què només és dítica la referència a l'enunciador—, a partir de diverses construccions en què es manifesta de manera indirecta:⁷

1. La relació entre determinades preguntes i les respostes potencials: —*Que ho podem fer?* —*Sí que podem* (ús *inclusiu* en la pregunta) *vs.* —*Que ho podem fer?* —*Sí que podeu* (ús *exclusiu* en la pregunta) (FILLMORE, 1966).

2. El fet que en imperatiu la 1P només es pugui interpretar de manera *inclusiva*: *Anem!* (LEVINSON, 1983).

3. I la interpretació necessàriament *exclusiva* de construccions com ara *Et vam veure* (ANDERSON I KEENAN, 1985).

7. Sembla que la distinció morfològica entre 1P *inclusiva* i *exclusiva* es troba sobretot en llengües ameríndies, australianes i asiàtiques, mentre que és molt menys freqüent en les llengües d'Àfrica i Europa (JESPERSEN, 1924; BÜHLER, 1934; BENVENISTE, 1946; ANDERSON I KEENAN, 1985; TODOLÍ, 2002; LEVINSON, 2004, i especialment, SCHEIBMAN, 2004). Per a més detalls, vegeu SIERWIESKA (2004).

Però, en contra del que aquestes construccions semblen suggerir, la distinció entre la 1P inclusiva i l'exclusiva és gradual: els referents que s'afegeixen a l'enunciador poden anar des de l'únic destinatari directe de l'enunciat (vegeu l'exemple (1) de més amunt) fins al conjunt de la humanitat i dels éssers vius (3), passant per totes les combinacions intermèdies possibles, com les de (4): (4a) il·lustra l'ús clarament exclusiu; a (4b), la 1P inclou només un dels destinataris directes de l'enunciat; a (4c), tots els destinataris no interpellats de l'enunciat, excloent-ne el destinatari directe; (4d) mostra com els participants no ratificats —en concret, els oients potencials— també poden formar part de la referència de la 1P; i (4e), finalment, que l'ús inclusiu de la 1P també pot incloure, afegides a qualsevol tipus de destinatari, altres persones que no participen en l'esdeveniment comunicatiu.

- (3) [CASTELLÀ (1992), *llibre sobre lingüística textual*]
 Els textos arrelen en la situació comunicativa, depenen d'ella i, alhora, la modifiquen amb la seva existència, de la mateixa manera que els éssers vius **necessitem** i **modifiquem** el **nostre** entorn ecològic.
- (4) a. [*sopar en família, els pares i tres fills; parla el fill*]
 ROM avui el de química_
 [...] **ens** explicava una cosa_
 tenia_
 el **nostro** full aquí_
- b. [*un grup de quatre amics, dos nois i dues noies, passen un vespre junts, a casa d'un d'ells*]
 TRS és lo que **dèiem** l'altre dia\
 eh Eli/
- c. [*sopar en família, els pares i tres fills; parlen el pare i el fill*]
 REP va digue'ns-ho\
 ROM ara no us ho explico\
 REP digue'ns-ho\
 ROM no\

- d. [*conversa telefònica en presència de dues amigues*]
 MAM   pues re_
           estem aquí_
           i després **anirem** cap al Boira\
           heu quedat allà no/
- e. [*carta personal de Capmany a Mestres, un amic de joventut*]
 Han passat molts anys. En fa cinquanta-sis que vàrem acabar el batxillerat i durant els tres últims cursos, el trio Nin, Capmany, Mestres **vam estar** fent la guerra a primera fila.

L'ús inclusiu de la 1P es troba sovint en el discurs acadèmic i científic, en especial en els gèneres divulgatius i pedagògics, amb l'objectiu d'incorporar tots els participants ratificats en el que fa l'enunciador, que no és l'agent de la recerca científica, sinó un mediador que contribueix a difondre-la (VALLE, 1996, citat per SCHEIBMAN, 2004). El recurs a un díctic de 1P inclusiva és «una marca de proximitat i fins i tot de comunió entre el productor i l'interpretador d'un text: se li ha donat el nom de *marcador pedagògic* perquè involucra en un mateix món, en un mateix procés i en un mateix motiu d'interès l'enunciador i l'enunciatari» (CALSAMIGLIA, 1998). Així es pot veure en els exemples següents, on també es comprova que el recurs es troba tant en àmbits acadèmics orals (5) com escrits (6).

- (5) [*inici d'una classe magistral sobre la història de la Xina*]
 PR   bé si em permeteu_
           ahir **vam estar mirant** quina era_
           la formació d'estats xinesos_
           [...]
           i **vam veure** com es creen estats que són pràcticament idèntics
           al xinès_
           a Corea i a Vietnam\

- (6) [CARDÚS (1999) (coord.), *manual d'introducció a la sociologia*]
 Per aquesta raó en aquest capítol de caràcter introductori **veurem** en primer lloc en què consisteix la perspectiva sociològica i quines són les seves característiques principals
 [...]
Imaginem-nos per exemple el cas d'una persona que entra en una llibreria i fa una comanda d'un metre i mig de llibres.

Pel que fa a l'ús exclusiu, té com a referent, com ja hem vist, a més de l'enunciador, qualsevol persona o col·lectiu que no participi en la comunicació —probablement caldria matisar-ho: qualsevol persona que no sigui el destinatari directe de l'enunciat.⁸ S'ha considerat sovint que aquesta circumstància es reflecteix en la necessitat que aparegui en el discurs un element en tercera persona que permeti identificar el referent del component semàntic que no és de primera persona i que tingui, doncs, una relació parcialment anafòrica amb la forma en 1P. Kerbrat-Orecchioni (1980) parla de la necessitat d'un SN que funcioni com a antecedent de l'element de tercera persona inclòs en la primera; Fernández Soriano (1999), per la seva banda, oposa l'ús dític al que permet establir una relació de coreferència amb un SN; finalment, Payrató (2003) considera, més matisadament, que «en general» els usos exclusius requereixen un referent textual per poder ser interpretats com a tals i que si no «la interpretació no marcada o habitual d'aquestes formes sol ser la inclusiva».

L'anàlisi d'un corpus significatiu de formes de 1P exclusives mostra que, al costat dels enunciats en què el referent es fa explícit per mitjà d'estructures lingüístiques diverses, no són pas marginals aquells en què és el context pragmàtic el que contribueix a determinar el referent no dític d'aquestes formes. Vegem exemples tant d'un cas com de l'altre.

Entre les estructures que permeten identificar el referent no dític de la 1P exclusiva, hi ha les de (7): (7a-b) mostren dues construc-

8. Jespersen (1924) relaciona l'aparició del segon element de les formes *nous autres*, del francès, i *nosotros*, del castellà (i les corresponents de segona persona, *vous autres* i *vosotros*) amb la interpretació exclusiva d'aquests pronoms, i coincideix amb la interpretació que recull Fernández Soriano (1999) per al castellà. Coromines (*DE-Cat*, s.v. *nós*) dóna la mateixa explicació per a les formes catalanes corresponents, *nosaltres* i *vosaltres*, la primera de les quals ja havia reemplaçat *nós* en el segle xv.

cions que la precedeixen dins del mateix enunciat; a (7c) és el context discursiu precedent, en conjunt, el que permet determinar-ne el referent; a (7d-e) és un incís explicatiu, posterior a la forma de 1P, el que permet fer-ho; a (7f) és una construcció que fa explícit l'agent d'una manera indirecta, i finalment, a (7g) es fa per mitjà d'un adjunt comitativu.⁹

- (7) a. [carta personal d'una mare a un fill, la jove i els dos néts, que estan de viatge; aquí s'adreça a la jove per mitjà del vocatiu Núria]

El dimarts vaig veure a la teva mare, Núria, a casa vostra, **vàrem estar xerrant** una hora, **ens ho vem passar** la mar de bé i ara **hem quedat** per la setmana que ve a prendre una orxata al carrer Major.

- b. [carta personal d'un pare al seu fill, que està de viatge]

Estimat Joan:

Ja han passat dues setmanes des del dia en què vas marxar, la sisena part del total [...].

Per ara aquí tots **estem** bé

- c. [entrevista al portaveu parlamentari del PSC]

LFA   senyor Nadal\
vostès saben
 que van a perdre\
 que aquesta moció de censura_
 la tenen perduda
 abans de començar\
 e_
 aleshores_
comptaran
 amb el suport d'algú_
 o pensen encara_
 que a l'últim minut_
poden tenir el suport d'algun grup polític/

9. Observeu que només en les dues primeres construccions es pot parlar, *stricto sensu*, d'*antecedent*.

- JNA   **nosaltres_**
             fem un compte diferent\
             i és que la **volem guanyar_**
             i **pensem** que_
             en un sentit_
             la tenim guanyada d'entrada\
 d. [entrevista a un metge i una infermera; parla la infermera]
     SIE   en el cas_
             per exemple **nostro_**
             del doctor i meu
 e. [entrevista a un jugador de futbol]
     JGU   i **per nosaltres_**
             per l'equip
             és fonamental\
 f. [presentació d'una entrevista política]
     JPB   als quals_
             també **hem** d'agrir_
             des de
             Televisió de Catalunya
             la seva_
             participació\
 g. [conversa entre els pares i una filla]
     PPP   perquè hi vam anar amb ta mare i encara hi era\

Aturem-nos un moment en la darrera estructura, l'adjunt comitatiu, que es troba en algunes varietats del català, com ara la central i la nord-occidental (RIGAU, 2002, i SERRA i PRUNYONOSA, 2002), i també en altres llengües, com l'alemany (*Wir sind heute mit ihm spazieren gegangen*, JESPERSEN, 1924), l'italià (*Quando siamo giunti con mia cugina*, també JESPERSEN, 1924), el francès (*Nous sommes venus avec mon frère*, KERBRAT-ORECCHIONI, 1980) i algunes varietats del castellà (*Nos fuimos con mi hermano*, MARTÍNEZ, 1999, que la considera una «construcción especial bastante extendida en la América hispana, así como en Aragón (seguramente por influencia del catalán)»).

Pel que fa als casos en què la 1P exclusiva no requereix cap forma lingüística explícita perquè l'enunciatari en pugui determinar el referent, els factors contextuals que hi intervenen són diversos, i interactuen sovint en un mateix enunciat: el contingut proposicional de l'enunciat en què apareix aquest díctic de persona, o dels enunciats adjacents, és a dir, el context lingüístic immediat; els coneixements socioculturals i personals compartits pels participants; i en general, la situació establerta tant per l'esdeveniment comunicatiu com pel discurs precedent. Així, a (8a) la família sap amb qui va a dinar habitualment ROM, i a (8b) en Joan havia adreçat la postal al seu germà, la cunyada i les nebodes.

- (8) a. [*sopar en família, els pares i tres fills; parlen el pare i el fill*]
 REP i a vosaltres com us ha anat el dia\
 ROM bé\
 he fet dos hores de classe_
 he estudiat_
hem anat a dinar_

- b. [*carta personal de cunyada a cunyat*]
 Montnegre, 27 de juny 1992

Hola Joan!

Hem rebut la teva postal i com que estava disfrutant d'una tranquil·la tarda al Montnegre, he pensat que era un bon moment per contestar-te.

Em sembla que encara **ens** veuràs al carrer Girona, doncs no **podem traslladar-nos** fins la 1a quinzena de Setembre

[...]

Molts records i una forta abraçada.

Alba

L'exemple següent, (9), mostra, encara, com fins i tot quan hi ha algun sintagma nominal que podria interpretar-se com a antecedent del component no díctic de la 1P exclusiva, els factors contextuals passen per davant del vincle gramatical que faria coreferents aquests dos elements, i activen la interpretació adequada: qui anirà a Guada-

lajara seran Capmany i la dona, no pas Capmany i la filla, i així ho interpreta el destinatari directe de la carta, Mestres.

- (9) [carta personal de Capmany a Mestres, un amic de joventut]
 La setmana que ve possiblement operin una filla meva d'un pòlip a les cordes vocals i després **pensem** anar a Guadalajara a veure la família que hi **tenim**.

2.2. Diversos enunciadors

Entre els valors prototípics o no marcats de la 1P, cal fer referència, per acabar, a aquell en què té com a referents diversos enunciadors, circumstància no excepcional però sí força infreqüent.

En el canal oral és on les restriccions situacionals per a una pluralitat d'enunciadors són més evidents, en especial per a la categoria d'autor; no ho són tant, però, per a la categoria d'animador, que és assumida per diversos enunciadors en situacions com el cant coral i els eslògans de les manifestacions, per exemple; ni per a la de responsable, que és la que ens interessa aquí, perquè és —recordem-ho— el referent de la categoria de primera persona.

Les condicions específiques de producció que són inherents al canal escrit faciliten molt, en canvi, l'adopció per més d'una persona de les diverses categories que componen el format de producció, sobretot la d'autor i la de responsable. L'expressió dítica de persona que s'utilitza en aquest últim cas és prototípicament la 1P. En aquests casos, el plural recupera el valor que té en altres menes de paraules i deixa de ser *d'aproximació*, tot i que aquest fet no es manifesta morfològicament: no *tenim*, ni en català, ni pel que sembla en cap altra llengua, una forma de plural **jos* (BENVENISTE, 1946, i SIEWIERSKA, 2004).

Són exemples de discurs produït per diversos enunciadors les cartes personals signades per més d'una persona (10), i els manuals acadèmics —o els capítols d'aquests textos— firmats per més d'una persona (11).

- (10) [carta personal entre oncles i nebots]
Joan Bertrana i Martina Josa

Benvolguts,
En llegir els textos dedicats a la vostra mare, **hem tornat a viure** l'emoció que **vam tenir** en sentir-los el passat mes de juliol; una emoció que **ens** retorna sovint, en moments insospitats, amb diferents graus d'intensitat. **Guardarem** aquests escrits entre els objectes més preuats, aquells que configuren el paisatge dels **nostres** dies i li donen sentit. Moltes gràcies. Rebeu una abraçada.

Joan   Martina

Sabadell, 26 d'octubre del 2000

- (11) [CAMINAL I MATAS (ed.) (1998), text de presentació d'un manual col·lectiu sobre el sistema polític de Catalunya, escrit pels dos editors]

Les diverses conteses electorals **ens** permeten afirmar també que la competència electoral a Catalunya es produeix bàsicament en dos eixos ideològics: la dimensió esquerra-dreta i el sentiment de pertinença nacional o comunitària.

[...]

Aquest llibre ha estat possible gràcies a la col·laboració interuniversitària i interdisciplinària. Professores i professors universitaris [...] de diverses universitats catalanes [...] han participat en la seva redacció. Com a editors, els **volem mostrar el nostre** reconeixement per la seva col·laboració

Es pot donar la circumstància que, encara que hi hagi més d'una persona que assumeixi la responsabilitat de l'enunciat, n'hi hagi una que assumeixi totalment o predominantment el paper d'animador i d'autor, cosa que pot arribar a manifestar-se lingüísticament en la combinació del singular i el plural en les formes de primera persona que apareixen en el text. Es produeix així un canvi de *footing* o posició cada vegada que l'estatus comunicatiu dels enunciadors es modifica (GOFFMAN, 1981, i LEVINSON, 1988). Ho podem veure a (12), que correspon a una carta personal firmada per dues persones. En el primer paràgraf del fragment que reproduïm, hi predomina clarament la 1P,

que té com a referents les dues persones que, per mitjà de la signatura, s'identifiquen com a enunciadors del conjunt de la carta. L'única forma de primera persona del singular (d'ara endavant, 1S) que hi apareix (*imagino*), però, fa evident que un dels dos assumeix les tres categories pròpies del format de producció (animador, autor i responsable), cosa que es confirma a la primera postdata, amb dues formes més de la mateixa categoria gramatical; l'altre enunciador, en canvi, només assumeix una categoria, la de responsable. La posició de cadascun d'ells es manté estable fins que arribem a la tercera postdata, en què el segon adopta les tres categories que componen el format de producció, i s'excusa de no fer-ho habitualment.¹⁰

(12) [*carta personal entre dues parelles joves*]

Bé doncs, per ara res més, ah! sembla que anireu de «casori» el 24 de Juny oi?? quina enveja! **imagino** que a partir d'ara no **rebrem** massa notícies perquè anireu tots de bòlit amb el casament. (Per no perdre el costum!). Una altra cosa, no **hem** pogut fer les reserves d'avió perquè la companyia que **ens** interessa sembla que no deixa reservar fins dos mesos abans, així doncs no és segur fins que no **tinguem** els passatges però la **nostra** idea és volar el 23 de juliol fins el 19-20 d'Agost. Esperem que no hi haurà problema, i sembla que **tenim** un munt de coses per fer oi? veure el vostre pis, el del Fede i la Mª Antònia, conèixer la **nostra** nebodeta, fer alguna escapadeta... i un munt de coses més que se'**ns** - se us ocurriran fins llavors.!! Així doncs, See you very very soon.

Una fortíssima abraçada i molts, molts petons.

Maria

Jordi

10. Tot i que, com a analistes, no sabríem quina de les dues persones que firmen és el referent de les formes en singular si no fos per la tercera postdata, els destinataris de la carta el devien identificar des del començament per la calligrafia, atès que es tracta d'un text manuscrit i que els participants són vells amics que es deuen reconèixer mútuament els trets de l'escriptura manuscrita. El context, doncs, torna a contribuir d'una manera decisiva a l'establiment de la referència.

P.D.: Per primera vegada **escric** amb blau. Ho **odio**, però era l'únic retolador que anava bé!

P.D.2: Doneu una molt forta abraçada a les vostres respectives famílies.

I molts petons a tothom.

P.D.3: **Em** sap greu que sempre us acabi escrivint la Maria. No penseu per això que el que us **diem** no és compartit. M'agrada-ria que de tant en tant també rebéssiu cartes del **meu** puny i lletra, però **sé** que tampoc no és cap drama, i fet i fet la Maria sap fer-ho molt més ràpid i amb major fluïdesa de pensament i frescor de paraula. UNA FORTÍSSIMA ABRAÇADA I FINS BEN AVIAT!

3. VALORS NO PROTOTÍPICS, O MARCATS

Els valors de la 1P tot just descrits no exhaureixen, ni de bon tros, les possibilitats referencials d'aquesta categoria gramatical. Més enllà d'aquests valors prototípics, o no marcats, en té d'altres que poden considerar-se no prototípics, o marcats: no inclouen l'enunciador en cap mena de col·lectiu, sinó que modifiquen la referència i la *desplacen* en algun sentit.¹¹ La 1P intervé així en construccions alternatives a altres formes díctiques prototípiques. El caràcter marcat d'aquestes construccions fa que no siguin variants merament formals (la variació aparentment lliure amaga distincions que són discriminables i explicables —amb més o menys facilitat— des del punt de vista sociolingüístic i pragmàtic), sinó formes que transmeten alguna mena de significat afegit a l'estrictament referencial —que és el que transmetria la forma prototípica. Aquesta consideració és fonamental per entendre i explicar aquests usos i distingir-los dels prototípics.

L'objectiu d'aquest apartat és caracteritzar aquests valors marcats de la 1P des del punt de vista pragmàtic, és a dir, determinar el significat

11. Aquesta mena de *desplaçaments* referencials —que no afecten només la 1P— són observats per diversos autors: Kerbrat-Orecchioni (1980) parla d'*énalages*, Levinson (1988) de *slippages*, i Vanelli i Renzi (1995) de formes *alternative* a les *canoniche*. Per a altres desplaçaments relacionats amb la dixi de persona, en català, vegeu NOGUÉ (2008a).

addicional que transmet cadascun —més enllà del referencial— i, quan és el cas, especificar les circumstàncies contextuals en què apareix.

La combinació dels trets *primera persona* i *plural* fa de la 1P una forma molt versàtil a l'hora d'expressar significats desplaçats, fins a un punt que pot arribar a semblar paradoxal: com veurem de seguida, la 1P adopta tant valors que n'acosten la referència al centre díctic personal, l'enunciador, com altres que l'allunyen d'aquest centre díctic.¹²

D'altra banda, l'anàlisi d'aquests valors marcats de la 1P mostra que no és rar trobar exemples en què es fa difícil distingir-los clarament. Aquest fet, lluny de posar en dubte l'existència d'aquests valors com a tals, no és sinó una mostra més del caràcter gradual de molts fenòmens pragmàtics i del caràcter fluid de les distincions que s'hi poden fer.

3.1. *La referència a l'enunciador*

Vegem en primer lloc els valors desplaçats de la 1P que remetent a la figura de l'enunciador i que conserven, doncs, part del seu valor semàntic i referencial bàsic.

3.1.1. *La 1P majestàtica*

El plural majestàtic és l'ús que fan de la 1P alts dignataris civils i religiosos (bàsicament, reis, presidents de república, papes i bisbes) per referir-se individualment a ells mateixos quan exerceixen el càrrec. Es tracta d'un ús que, almenys a Europa, prové del llatí tardà, de l'època de l'Imperi (VANELLI I RENZI, 1995 i FERNÁNDEZ SORIANO, 1999),¹³

12. Per a la noció de *centre díctic* (el *jo*, *ara* i *aquí* que constitueix el punt de partida de qualsevol enunciació), es poden consultar, entre altres, Bühler (1934), Lyons (1977), Rauh (1983), Levinson (1983) i Nogué (2008a).

13. Grevisse (1936) també li atribueix aquest origen, però fa referència al fet que, per alguns autors —que no esmenta—, és d'origen oriental. I de fet, Scheibman (2004) recull aquest ús en xinès.

i que es troba en moltes llengües europees al llarg de la seva història (entre altres, el castellà, el francès, l'italià i l'anglès). En català, la forma tònica *nós*, que va ser substituïda per la reforçada *nosaltres* per als altres usos al llarg dels segles XIV i XV (vegeu la nota 8), s'ha mantingut per a l'ús majestàtic fins avui (COROMINES, *DECat*).

En l'ús majestàtic el pas del singular al plural expressa una amplificació del jo, un distanciament «cap amunt» en relació amb els enunciataris, que reflecteix la importància social que es dona a la persona que l'utilitza i la solemnitat de les situacions en què ho fa. Avui, aquest ús és molt sovint percebut com a artificios i massa solemne, i és cada vegada menys freqüent en tota la cultura occidental, tal com observen molts dels autors que en parlen (vegeu, per exemple, DUARTE I ALTRES, 1991 i TODOLÍ, 2002, per al català, i VANELLI I RENZI, 1995 per a l'italià).¹⁴ N'és una causa directa el procés de democratització que han viscut les nostres societats en les darreres dècades, amb tot el que comporta en la relació entre els governants i els governats: aquests últims han passat de ser súbdits sotmesos a qui té el poder a ciutadans que elegeixen lliurement els seus representants polítics, cosa que entra en conflicte amb el distanciament «cap amunt» a què ens acabem de referir.

Per tot això, els exemples recents de plural majestàtic són escassos. El primer que presentem, (13), correspon a un text traduït: una carta apostòlica del papa Joan Pau II.

(13) [*carta apostòlica del papa Joan Pau II*]

...després d'escoltar els parers dels **nostres** Venerables Germans Cardenals, [...], **conscients** del **nostre** ofici pastoral i plenament **sabedors** de la necessitat i de l'eficàcia d'aquest sagrament actualment vigent, **decretem** això que segueix:

[...]

14. De fet, Pompeu Fabra no va incloure la forma tònica *nós* entre els pronoms personals ni a la gramàtica normativa (1918) ni a la pòstuma (1956), tot i que sí que l'havia inclosa en la del 1912. En general, les gramàtiques prescriptives catalanes esmenten molt de passada el *nós* majestàtic, quan ho fan, i solen referir-se a la seva entrada en desús (vegeu, per exemple, BADIA, 1994; RUAIX 1998 i SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'IEC, 2002).

Tot el que **Nós hem decretat** amb aquesta Carta Apostòlica, escrita *Motu proprio*, **manem** que sigui vàlid i ferm i vigeixi des d'avui, sense que hi facin obstacle qualssevol disposicions contràries. [...]

IOANNES PAULUS II

I el segon, (14), correspon a un original català: un decret del cardenal arquebisbe de Barcelona.¹⁵

- (14) [*Decret del cardenal arquebisbe de Barcelona*]
DECRET 14/99. Barcelona, 23 de febrer de 1999

[...]

PEL PRESENT, **aprovem** la nova redacció dels estatuts de la fundació Institut Pere Tarrés d'Educació en l'Esplai, i els **declarem** vigents des del dia d'avui, en substitució dels anteriors.

Així mateix, **donem** la **nostra** aprovació al nou patronat [...].

Ho decreta i firma l'Emm. i Rvdm. Sr. Cardenal Arquebisbe de Barcelona.

† Ricard Mª Card. Carles, Arquebisbe de Barcelona

Per manament del Sr. Cardenal Arquebisbe:

P. Enric Puig i Jofra, s.j., secretari general i canceller

Des del punt de vista sintàctic, el plural majestàtic concorda en plural amb el verb; pel que fa als adjectius i els participis, de (13) sembla desprendre-se'n que hi concorda en plural, tot i que tant la circumstància que es tracti d'un text traduït com el fet que haguem trobat algun exemple antic en singular ens fan ser circumspectes sobre

15. Interpretem que l'aparició d'un segon signant —que apareix en tots els decrets de l'arquebisbat que hem pogut consultar—, «per manament», no afecta la referència de les formes de 1P.

aquesta qüestió. Pel que fa al gènere, els exemples antics que hem trobat en què l'enunciadora és una dona —no n'hem trobat cap de contemporani— fan la concordança en femení, també singular.¹⁶

En alguna ocasió s'ha identificat el plural majestàtic amb el de modèstia. Kerbrat-Orecchioni (1980), per exemple, parla del «“nous” réthorique, contradictoirement dit “de majesté” ou “de modestie”», tot i que més endavant distingeix els dos usos, i els fa dependre del rol assumit; Fillmore (1975), al seu torn, agrupa diversos usos de la 1P per referir-se a un sol enunciadador: «its use on the part of editors, clergymen and royalty»; Stewart (2001) considera que el plural majestàtic actualment es troba sobretot «in academic writing»; Todolí (2002), finalment, posa com a exemple de plural de modèstia un fragment de la Bíblia, del Gènesi, en què, al nostre entendre, el que hi ha és un plural majestàtic (*Fem l'home a la nostra imatge i semblant a nosaltres*).

Encara que el recurs gramatical utilitzat —el pas del singular al plural— sigui el mateix, es tracta de dos usos clarament diferents: per l'origen, pels factors situacionals implicats i pels efectes estilístics que provoquen.

3.1.2. La 1P de modèstia

La 1P de modèstia s'utilitza per a la referència exclusiva a l'enunciadador. Aquest ús provoca, però, un efecte contrari al del plural majestàtic: ara el plural atenua la referència directa a l'enunciadador diluint-lo en un plural fictici (vegeu, per exemple, BENVENISTE, 1946; BADIA, 1994; VANELLI I RENZI, 1995 i PAYRATÓ, 2002). Així es pot veure a (15), en què

16. En el capítol CDLLII del *Tirant lo Blanc*, l'Emperador, adreçant-se a Tirant, diu: «E per tornes, vos volem dar nostra filla Carmesina per muller, si vostra virtut la volrà; car nós som ja en tal edat posat que no som per a regir ni menys defendre l'Imperi» (JOANOT MARTORELL I MARTÍ JOAN DE GALBA (1460), *Tirant lo Blanc*, Barcelona, Ariel, 1979, edició a cura de Martí de Riquer). La reina Maria de Castella, muller d'Alfons IV el Magnànim, al seu torn, diu en un dels seus discursos davant les Corts Catalanes: «...sobreenint en nostra persona greu malaltia, de la qual (així com veets) som del present encara detenguda, no havem pogudes explicar les causes per les quals havem convocada la cort» (*Parlaments a les Corts Catalanes*, Barcelona, Els Nostres Clàssics, 1928, edició a cura de Ricard Albert i Joan Gassiot, p. 175).

una periodista parla d'una acció que farà ella mateixa en el futur immediat davant la càmera. Precisament l'àmbit periodístic és un dels pocs en què es troba aquest ús, convivint amb la 1S i amb altres usos de la 1P.

- (15) [entrevista televisiva a l'amo d'un museu dedicat a la màgia]
 MIR   aquests autòmats_
               per què servien\
 XEV   eren els joguets_
               de la gent rica\
               [...]
 MIR   **polsarem** aquest_
    a veure què fa_

Fora d'aquest àmbit, en l'ús actual la 1P de modèstia està força limitada a l'anomenat *plural d'autor*, que és el nom que se li dona a vegades quan és utilitzada en els textos científicotècnics (VANELLI I RENZI, 1995), o *plural d'autor o d'orador* (BENVENISTE, 1946), que fa més explícit que també es troba en textos orals. En català encara conserva força vigència, tal com es pot veure a (16), i com aquest mateix text també il·lustra.

- (16) a. [classe magistral sobre la indústria de la informació]
 PR4   per tant en aquest context_
               en xxxx ((tos d'algú altre)) context de crisi_
               del que **intentarem explicar** ara les causes_
               concretament en el sector de la premsa_
 b. [CAMINAL I MATAS (ed.) (1998), manual sobre el sistema polític de Catalunya; capítol firmat per un sol autor]
 Tal com **comentàvem** a l'inici de l'exposició, el text constitucional permet interpretacions que poden conduir a un model més o menys centralista o més o menys federalitzant.

Per Salvador (2002), es tracta d'un *nosaltres* «on molts doctorands s'aixopluguen de les crítiques i busquen el paraigua del mestre». Grau (2003), per la seva banda, troba aquest ús, dins l'àmbit acadèmic, bàsicament universitari, «en conferències i classes, en manuals, resse-

nyes i articles», però «només en comptades ocasions en els escrits dels alumnes». Aquest fet es deu, molt probablement, tant a la circumstància que els estudiants, sobretot en els primers estadis de la vida universitària, encara estan aprenent les característiques pròpies dels textos que es produeixen en aquest àmbit, com també al procés d'informalització de les relacions socials que viuen les societats occidentals actuals, que es reflecteix tant en els usos lingüístics —no només en català— com en moltes altres facetes de la vida quotidiana.

Des del punt de vista sintàctic, en català la 1P de modèstia concorda amb el verb; però, en canvi, pel que fa al gènere, quan l'enunciador és una dona les paraules corresponents estan en masculí, com es pot veure en el fragment reproduït a (17).¹⁷

- (17) [M. JOSEP CUENCA (2002), *capítol d'una gramàtica descriptiva dedicat a les interjeccions*]

De fet, **nosaltres mateixos som víctimes** d'aquest fet. Probablement a causa de la gran dificultat per a delimitar les interjeccions impròpies, al *Corpus Textualitzat* de l'IEC —del qual hem partit per a la nostra classificació (vg. nota 22)—, en general, només s'han classificat com a interjeccions les pròpies i les impròpies més fixades.

En els contextos acadèmics, la 1P de modèstia es combina sovint amb l'ús prototípic de la 1P en què l'enunciador s'inclou en un col·lectiu, del qual pot formar part o no l'enunciatori constituït com a audiència (vegeu-ne una definició a NOGUÉ, 2008a). La possibilitat de substituir-la —des d'un punt de vista estrictament referencial— per una forma de 1S, permet distingir el primer ús del segon (HAVERKATE, 1984), com es pot veure a (18), on marquem en negreta la 1P de modèstia, subratllem les formes prototípiques de 1P, i indiquem entre claudàtors i en cursiva els referents respectius.

17. El mateix passa en altres llengües, com l'italià (VANELLI I RENZI, 1995). L'anglès presenta una forma mixta pel que fa al nombre, ja que la concordança amb el verb també és en plural, però el pronom reflexiu tònic és *ourself*, no pas *ourselves*, cosa que en aquesta llengua reflecteix la singularitat subjacent, segons alguns autors (FILLMORE, 1975 i LEVINSON, 1983). I pel que fa al francès, presenta una forma mixta similar, però amb concordança de gènere (GREVISSE, 1936).

- (18) [CARDÚS (1999) (coord.), *manual d'introducció a la sociologia*
De l'objectivitat a l'objectivació

No **podem acabar** [l'autor] unes reflexions epistemològiques sobre la perspectiva sociològica sense haver parlat del problema de l'objectivitat. [...]

Doncs bé: si partim [els sociòlegs / l'autor i els lectors com a *col·lectiu*] de la noció clàssica d'objectivitat, que es construeix sobre el supòsit d'una separació total entre subjecte i objecte, cosa que permetria obtenir coneixement autònomitzat del subjecte que l'ha aconseguit o que en disposa, llavors s'ha de dir que la sociologia no pot atènyer aquest estatut d'objectivitat. Tanmateix, aquesta noció clàssica, en què l'objectivitat es basteix sobre l'anul·lació del subjecte, ja ha estat qüestionada des de les ciències de la naturalesa. El principi d'objectivitat, que consisteix a «treure la nostra [els científics] mirada del procés de veure», ha estat discutit des de la física pel principi antròpic i sosté que «la presència d'observadors a l'univers imposa constriccions no solament a la posició temporal d'aquests, sinó també al conjunt de propietats del mateix univers» (BARROW I TIPLER, 1986).

3.1.3. La 1P d'implicació del destinatari directe

La 1P permet expressar la referència a l'enunciador incorporant-hi el destinatari directe d'una manera que es pot considerar fictícia, en la mesura que, literalment, el que s'expressa a l'enunciat només afecta el primer. L'efecte addicional que provoca aquest ús és d'implicació del destinatari directe en el que diu l'enunciador. Vanelli i Renzi (1995), que recullen aquest ús i l'anomenen *sociativo* o *di coinvolgimento*, l'exemplifiquen, entre altres situacions, amb la que correspon a (19a), una interacció entre un venedor i un client en el moment de pesar la mercaderia, exemple que també seria vàlid en català, com veiem a (19b).

- (19) a. Lo **lasciamo** un etto in più? (detto da un venditore a un cliente, dopo aver pesato la merce)
- b. Passa cent grams, ¿ho **deixem** així? (dit per un venedor a un client després de pesar la mercaderia)

A les classes magistrals es troben exemples abundants d'aquest ús: tant el contingut proposicional dels enunciat en què apareix la 1P, com el fet que es tracti d'un esdeveniment comunicatiu en què només hi ha un enunciadador i on els destinataris directes estan constituïts com a *audiència*, com la pertinència de la voluntat de fer-los partícips del que es diu, ens porta a interpretar així usos com els de (20).

- (20) a. [*classe magistral sobre la història de l'esclavitud*]
 PR3 aquest és un problema_
 és un segon problema però **parlem** del primer si voleu\
 b. [*classe magistral sobre la història de l'esclavitud*]
 PR3 els grecs per exemple doncs un dels espectacles en què es delectaven_
 era anar a veure com es torturava un esclau\ [...]
 si voleu que **passem** al cas de al cas eee doncs per exemple romà_

També trobem aquest ús en la parla a l'infant,¹⁸ amb el mateix efecte pragmàtic afegit: l'adult implica l'infant en una acció que de fet durà a terme ell mateix, com es desprèn de la informació contextual que es dona entre claudàtors a (21). Wills (1977) relaciona aquest ús, en anglès, amb enunciat que expressen certs tipus d'activitat, però no les especifica; de fet, en diversos dels seus exemples, l'adult està traient o posant roba a l'infant, com en el nostre, accions, doncs, que afecten l'infant i que són dutes a terme per l'adult.

- (21) [*una mare i el seu fill de 18 mesos, després de berenar*]
 MAR **traiem, traiem**, eh?
 CHI traiem [«tiem»].
 MAR **traiem** [«tiem», li treu el pitet].

18. Sobre la parla a l'infant com a registre simplificat, vegeu l'article fundacional de FERGUSON (1977) i SERRA, SERRAT, SOLÉ, BEL I APARICI (2000); i sobre la dixi de persona en aquest registre en anglès, WILLS (1977). D'altra banda, per a la transcripció dels exemples de parla a l'infant utilitzem les convencions del corpus CHILDES (corpus Serra-Solé, <<http://childes.psy.cmu.edu/data/Romance/Catalan/>>, 31/10/2008), d'on els hem extret.

3.1.4. La 1P generalitzadora o inespecífica

La 1P pot tenir com a referent un col·lectiu prou ampli perquè, fins i tot incloent l'enunciador i sent humà, resulti difícil identificar-lo amb el conjunt de la humanitat o dels éssers humans. Aquesta amplitud referencial, que arriba a la inespecificitat, és el que explica que sigui considerada com un procediment «impersonalitzador», és a dir, una estructura que permet desdibuixar l'enunciador —des d'una perspectiva pragmàtica—, l'agent o l'experimentador —des d'una perspectiva semàntica—, o el subjecte —des d'una perspectiva sintàctica— (vegeu BARTRA, 2002, i per al castellà, FERNÁNDEZ SORIANO I TÁBOAS BAYLÍN, 1999).¹⁹

Tot i que la frontera amb la 1P que inclou l'enunciador en col·lectius més amplis és prou difusa, podem parlar d'un ús genèric quan la trobem en enuncisats que, pel significat que transmeten, podem interpretar que remeten a un referent inespecífic —‘qualsevol que...’—, a diferència del referent específic —amb un referent col·lectiu concret— que és propi del valor prototípic de la 1P (BRUCART, 2002). Així, a (22a) es discuteix la resolució d'un problema de matemàtiques, aplicable, doncs, a múltiples referents; a (22b) l'enunciador generalitza a partir d'una situació personal; i a (22c-d) ho fa sobre característiques que afecten tothom.

- (22) a. [*sopar en família, els pares i tres fills; parlen el pare i una filla*]
 MMA **posem** el cas que el traje valgués cent pessetes no/
 doncs d'aquestes cent_
 hi ha un_
 els trenta de benefici\
- b. [*carta personal entre dues amigues*]
 T'haig de dir que veure la carta, ahir vaig rebre la postal, m'ha espantat una mica. És cert que abans de llegir-la podia pensar vés a saber què, és fàcil exagerar en les situacions que **pensem** negres i tristes. Que consti, que la il·luminació la hi **posem** cadascú, t'ho dic per experiència.

19. Jespersen (1924) ja va constatar la contradicció terminològica que comporta aquesta denominació des d'un punt de vista estrictament gramatical: les formes «impersonals» estan sovint en tercera «persona».

- c. [CARDÚS (1999) (coord.), *manual d'introducció a la sociologia*]

Que la societat no és un tot homogeni és una d'aquelles afirmacions que també se situen en l'ordre de les obvietats que no cal ni dir. A mesura que **creixem ens adonem** que hi ha gent de tota mena, i també **acabem descobrint** que no tan sols són diferents els uns dels altres, sinó que hi ha tipus de gent que entre ells s'assemblen en moltes coses, però que es diferencien d'altres grups de tipus de gent.

- d. [CARDÚS (1999) (coord.), *manual d'introducció a la sociologia*]

Quan **parlem**, si és que **volem entendre** el nostre interlocutor i **volem** que l'interlocutor **ens** entengui, és sens dubte fonamental que l'un i l'altre **sapiguem** de què parlem.

De fet, les condicions sintàctiques i semàntiques que bloquegen la interpretació prototípica de la 1P i afavoreixen la generalitzadora o inespecífica, són similars —si no les mateixes— a les que trobem en altres construccions que tenen aquest mateix valor, com ara la segona persona del singular (d'ara endavant, 2S) inespecífica. La teoria dels espais mentals, dins del marc teòric de la lingüística cognitiva (FAUCONNIER, 1994; SWEETSER I FAUCONNIER, 1996, i RUBBA, 1996),²⁰ permet explicar-les per mitjà dels conceptes d'*espai mental* (*mental space*), l'espai construït discursivament a partir de l'espai real; de *constructor d'espais* (*space builder*), l'expressió lingüística que permet construir l'espai mental; i de *connector* (*connector*), l'expressió lingüística que enllaça l'espai real amb el construït. Així, en els exemples anteriors, l'aspecte imperfectiu dels verbs subratllats, els verbs modals, les oracions condicionals i els adjunts oracionals, actuen com a constructors de l'espai alternatiu al centre díctic per defecte —on la 1P rebria la interpretació prototípica—,²¹ i l'expressió díctica de persona, la 1P, és

20. Rubba (1996) aplica aquesta teoria a la interpretació de les expressions dítiques sempre que no es pot accedir al referent a partir del centre díctic per defecte perquè hi ha hagut un desplaçament, com és el cas de la construcció que estem analitzant aquí.

21. Hernanz (1990), Jensen (2002) i Bartra (2002) mostren com aquestes construccions activen la interpretació inespecífica de la segona persona del singular, per mitjà d'una anàlisi centrada en els aspectes sintàctics i semàntics.

el connector que enllaça l'espai real amb el que s'ha creat, on rep la interpretació inespecífica o genèrica. L'allunyament provocat per la creació de l'espai mental alternatiu és el que permet la interpretació també alternativa.

3.1.5. *L'imperatiu plural*

Per mitjà de la modalitat imperativa l'enunciador pot adreçar ordres a l'enunciatari o persuadir-lo de dur a terme alguna acció (PAYRATÓ, 2002). Probablement pel fet que en un esdeveniment comunicatiu el més habitual és que aquests dos rols participatius siguin assumits per persones diferents, tant el mode imperatiu com les formes corresponents negatives, en subjuntiu (*Surti [jo], *No surti [jo]) són defectius per a la 1S. Si l'enunciador vol persuadir-se a si mateix d'alguna cosa, pot utilitzar, al costat d'altres estratègies, la 1P (23).

- (23) [*carta personal entre germans*]
Ara comença a notar-se la psicosi de les olimpíades però esperem que tot vagi bé, no hi hagi problemes, s'acabin bé i puguem començar el curs d'una manera normal i afrontant la crisi que se'ns presenta. Bé **no ens posem pessimistes**.

En aquest cas, la 1P no té un valor desplaçat com els que acabem de veure, sinó que és tan sols la manera formalment més simple d'esquivar el caràcter defectiu de l'imperatiu, per persuadir-se un mateix d'alguna cosa.²²

3.2. *La referència a l'enunciatari*

La 1P també permet efectuar altres tipus de referència que l'allunyen encara més del centre dític personal per defecte —el *jo*— i del seu ús prototípic —incloure l'enunciador en un col·lectiu. Tot seguit veurem els diversos valors que adopta en relació amb el format de recepció

22. Grevisse (1936), per al francès, també l'interpreta d'aquesta manera.

dels enunciats; és a dir, amb els diferents tipus d'enunciatari a què es pot fer referència en català per mitjà d'aquesta forma lingüística.

3.2.1. La 1P d'empatia amb el destinatari directe

En català, la 1P es pot utilitzar, en contextos informals o poc formals, per referir-se al destinatari directe de l'enunciat. Amb aquesta estratègia, que també es troba en altres llengües,²³ l'enunciador aconsegueix implicar-se en el que li diu, cosa que provoca dos efectes comunicatius complementaris: d'una banda, l'atenuació de la referència al destinatari directe i de la força il·locutiva d'un enunciat més o menys impositiu o negatiu per a ell; de l'altra, paral·lelament, la transmissió d'un sentiment d'empatia.

D'acord amb això, alguns dels gèneres discursius i situacions en què hem trobat aquest ús tenen en comú el fet que entre l'enunciador i el destinatari directe hi ha una relació de poder: és el cas, per exemple, de les activitats dirigides —com ara les classes i els entrenaments—, les converses entre pares i fills, i les interaccions metge-pacient. Stirling i Huddleston (2002) parlen de «contexts of illness (doctor, nurse, etc., to patient) or tuition (teacher to pupil: *We need to practice our scales*)». En aquestes circumstàncies, l'ús empàtic de la 1P es pot interpretar com un procediment per intentar *atenuar* —no tant per *expressar*, que és el que sembla desprendre's sovint de la bibliografia— aquesta relació de poder.

En una classe de gimnàstica, un entrenament esportiu o un partit, l'entrenador o el professor utilitza sovint la 1P a l'hora de donar instruccions sobre les activitats que s'han de fer. No es tracta de l'ús inclusiu de la 1P, perquè l'enunciador normalment no participa en aquestes activitats, sinó de la seva incorporació fictícia a les activitats que han de fer els destinataris directes (24).

23. Vegeu, per al castellà, FERNÁNDEZ SORIANO (1999); per al francès, KERBRAT-ORECCHIONI (1980); per a l'italià, VANELLI I RENZI (1995) i BAZZANELLA (2002) —que en diu *inverted 'we'*—, i per a l'anglès, JESPERSEN (1924) —que en diu «paternal *we*»—, LYONS (1982) —que parla d'«*emphatic incorporation of a first-person reference*»—, LEVINSON (1988) —que anomena aquest ús «*condescending we*»—, KITAGAWA I LEHRER (1990) i NUNBERG (1993) —que en diu *nutritial*.

- (24) [reportatge sobre el corfbol, Campus 33, TVC]
 ENT fem u contra u_
 sempre **anem** al mig_
 vale/
 i **anem** a buscar_
 un dels defensors\

Aquest ús empàtic de la 1P és, com hem dit, un dels recursos que utilitzen els adults per adreçar-se a un infant, com veiem a (25), i com il·lustra també la citació que hi ha a l'inici d'aquest article.²⁴

- (25) [una mare i el seu fill de 18 mesos, després de berenar]
 MAR però per agafar el cuento **hem de beure** una mica, eh
 [agafa el got amb suc per donar-l'hi].

En el registre col·loquial, aquest ús forma part d'expressions com ara *Com anem?* i *Com estem?*, molt habituals com a fórmules d'inici d'una conversa. Els dos exemples de (26) són extrets d'un reportatge televisiu sobre Joan Clos, quan era alcalde de Barcelona, i corresponen al moment en què ell saluda el cambrer d'un bar, i al moment en què una senyora el saluda a ell al carrer.

- (26) a. [«Joan Clos, de prop», Entre línies]
 CAM hombre_
 què tal_
com estem\
 JCL com estàs\
 b. [«Joan Clos, de prop», Entre línies]
 SRA hola_
 què tal\
com anem\
 JCL ja s'ha acabat\
 això\
 no/

24. L'exemple de Lyons (1982) per a l'anglès és: "Why are you crying? Have we lost *our* dolly then?".

Kitagawa i Lehrer (1990) consideren, per a l'anglès, que en situacions com aquesta la 1P emfasitza les relacions de poder cridant l'atenció sobre un sentit de la solidaritat deliberadament fora de lloc, i que l'efecte és ofensiu. Haverkate (1984) considera, per al castellà, que reflecteix la voluntat de l'enunciador de referir-se indirectament a la seva capacitat de controlar el comportament de l'interlocutor. Al nostre entendre, almenys en català, més aviat s'obté l'efecte d'atenuar aquestes relacions de poder, és a dir, un efecte d'acostament, no de distanciament.

Aquest valor de la 1P apareix en moltes construccions que són pròpies dels registres col·loquials i, en general, interactius, del català. N'és una bona mostra el fet que sigui un dels recursos que es recullen en els criteris de Televisió de Catalunya sobre traducció i doblatge per «ajudar a donar credibilitat i fluïdesa als diàlegs de les pel·lícules» (Televisió de Catalunya, 2003), és a dir, per donar versemblança a la llengua col·loquial d'aquests gèneres, com a alternativa a la traducció literal de determinades expressions de l'anglès.

De fet, en la llengua col·loquial trobem altres construccions, prou gramaticalitzades, que contenen aquest valor de la 1P: *No fotem! (eh?)*, *No comencem (eh?)* i *Ja comencem!*.

3.2.2. La 1P d'empatia amb el destinatari no interpellat

El destinatari no interpellat d'un enunciat pot ser-ne el referent, i les estratègies per fer-ho són diverses. No n'hi ha cap, però, que s'hagi gramaticalitzat per complir d'una manera preferent aquesta funció comunicativa. Entre aquestes estratègies hi ha l'ús de la 1P, que permet a l'enunciador donar a entendre al destinatari directe que s'implica emotivament en el que diu sobre el destinatari no interpellat. Vanelli i Renzi (1995) recullen aquest ús en italià, i per completar-ne la caracterització en donen dues característiques més que també poden aplicar-se al català: d'una banda, la «terza persona» que és present físicament —que és com aquests autors denominen el destinatari no interpellat— sol ser d'una edat inferior a la de l'enunciador i, de l'altra, durant l'emissió de l'enunciat és habitual que aquest faci un gest

assenyalant-la com a referent de la 1P. L'exemple (27), extret d'una interacció de dos adults amb un infant, és força semblant al que donen aquests autors: «“Non ci siamo fatti molto onore oggi a scuola” (detto dal padre alla madre mostrando con il dito o con un cenno della testa il figlio presente, riferendosi a lui)».

- (27) [*una mare i el seu fill de 18 mesos, acompanyats de l'assistent a l'enregistrament, abans del bany del vespre*]
 EXA posarem el pijama i a nonon.
 CHI no [*ho acompanya amb un gest amb el braç*].
 EXA no?
 doncs què faràs?
 MAR **ens banyarem**, home.

3.3. La 1P d'empatia amb persones no participants

Aquest ús de la 1P utilitza la referència dística de primera persona per expressar l'adhesió de l'enunciador a un esdeveniment que en principi li és aliè, protagonitzat per persones no participants en la comunicació. Qui parla o escriu s'implica així en un enunciat que transmet informació externa a ell, i que tant pot incloure l'enunciatari com no. Els àmbits que comporten alguna mena de competitivitat, com ara l'esport, propicien aquesta mena d'implicació de l'enunciador, tal com es pot veure a (28), que correspon a una conversa col·loquial que té lloc just després de veure un partit de futbol a la televisió en què un dels dos equips era el FC Barcelona. Els usos de la 1P reflecteixen el fet que els enunciadors corresponents —i probablement però no necessàriament, també els enunciataris— són culers, i per això s'inclouen en l'equip.

- (28) [*un grup de quatre amics, dos nois i dues noies, comenten el resultat d'un partit de futbol que acaben de veure per la televisió*]
 MJJ lo que és tristíssim és que no **haguem** guanyat_
 quatre o cinc a dos fa estona eh\
 TRS quant **hem** quedat al final\
 MJJ tres dos\ [...]

TRS	bueno\ t'has apropiat\ de fet quatre dos\ perquè hem marcat quatre gols nosaltres
MJJ	

Grevisse (1936) i Kerbrat-Orecchioni (1980) recullen, per al francès, un altre tipus de discurs on troben aquest ús: el discurs jurídic, en concret el dels advocats quan parlen d'un client. Aquest ús també es troba en català: el fragment de (29) conté la citació en estil directe d'unes declaracions a la premsa de l'advocada de la comunitat musulmana de Premià de Mar (Maresme) sobre la mesquita que volia construir aquest col·lectiu a la població el 2002.

(29) [Vilaweb - «El Punt Digital»]

L'advocada de la comunitat musulmana pensa que l'Ajuntament de Premià de Mar és l'únic culpable de l'alarma social. Sílvia Iniesta va insistir ahir que els musulmans no pensen acceptar un canvi d'ubicació de la mesquita en un solar del polígon industrial del barri Banyeres [...]. «Només **acceptariem** uns terrenys al centre [...]», va dir.

La 1P d'empatia amb persones no participants manté activada la referència dítica que és pròpia de les formes de 1P, ja que l'efecte que provoca en els enunciat en què apareix és precisament el d'expressar la complicitat de l'enunciador amb allò que afecta les persones sobre les quals parla, és a dir, el d'incloure's en un col·lectiu del qual, en un cert sentit, no forma part. I parlem de col·lectiu perquè els contextos en què hem trobat aquest ús corresponen a esdeveniments que afecten grups de persones. Fernández Soriano (1999) considera que aquesta 1P «se usa cuando el hablante quiere expresar inclusión en la acción por afinidad con el agente real», sense referir-se al caràcter col·lectiu d'aquest agent. Joan Solà, al seu torn, a propòsit de la victòria nacionalista a les eleccions autonòmiques d'Euskadi el 2001, l'exemplificava i l'explicava, en un dels seus articles setmanals al diari «Avui» —també publicat a Solà (2009)—, de la manera següent (30) —subratllem les parts de la citació que es refereixen a aquest ús—:

- (30) [Joan Solà, «Hem guanyat», «Avui», 31/05/2001]
Si dic «Vam guanyar» vull dir que un cert dia anterior a l'avui
es va produir a Euskadi un dels fets més esperançadors en mol-
tíssims anys. [...] I que la victòria ens afecta gairebé tant a nos-
altres com als bascos.

4. LA INTERPRETACIÓ DE LES FORMES DE 1P

Un cop caracteritzats des del punt de vista pragmàtic els valors prototípics i no prototípics de la 1P, ens aturarem tot seguit en tres aspectes més d'aquests valors, que tenen a veure amb l'assignació d'un referent a les formes corresponents: en primer lloc, algunes restriccions que tenen a veure amb l'estatus informatiu d'aquest referent; en segon lloc, la participació del context en el procés que porta a seleccionar-lo, i en tercer lloc, el grau d'indeterminació referencial que «tolera» la 1P sense provocar malentesos comunicatius.²⁵

4.1. Informativitat i estructures

Assumim que, en termes informatius, el referent d'una forma lingüística nominal pot ser, des del punt de vista de l'enunciador, *nou* (l'enunciatari no en sap res; se'n sol dir també *rema*), *familiar* (l'enunciatari el coneix però no el té present per a la tasca lingüística en curs; té, doncs, un estatus informatiu intermedi) o *prominent discursivament* (l'enunciatari el coneix i el té present; se'n sol dir també *tema*) (PRINCE, 1981 i 1992, i VALLDUVÍ, 2002). Doncs bé, aplicant aquesta distinció a les formes desplaçades de la 1P que hem vist a l'apartat anterior, es pot veure que totes les que comporten un desplaçament de la figura de l'enunciador a la de l'enunciatari (el destinatari directe o el destinatari no interpellat), i també la 1P inespecífica, estan sotmeses a una forta restricció de tipus informatiu: només tenen referents que

25. El ventall d'interpretacions de la 1P que hem vist, també admet altres anàlisis, com les que tenen a veure amb el caràcter icònic que se'ls pot atribuir en relació amb el significat que transmeten, i les que permeten relacionar-les amb les estratègies de cortesia (NOGUÉ, 2008a).

són prominents discursivament, o temàtics. Aquesta característica informativa es manifesta estructuralment en la impossibilitat de trobar en aquests usos un subjecte pronominal explícit (*nosaltres*), com es pot veure en els exemples que hem adduït més amunt. Haverkate (1984) aplica aquesta restricció, per al castellà, a tots els tipus de desplaçament que tracta, independentment del tipus de referent —i probablement, portant-la massa enllà—, i Gelabert-Desnoyer (2006) i De Cock (ms.), al que permet la referència al destinatari directe.

Sembla que, pel que fa als valors que tenen l'enunciatori com a referent, és evident que hi ha una relació estreta entre l'alt grau de dependència contextual inherent a aquesta categoria participativa, que en determina l'estatus informatiu per defecte, i la restricció sintàctica que impedeix l'aparició d'un subjecte pronominal explícit: el pronom comportaria un estatus informatiu diferent, de familiaritat, i activaria una interpretació contrastiva o emfàtica que no s'adiu amb el desplaçament referencial efectuat i el significat addicional que tenen aquests valors (cf. «Nosaltres ens banyarem» i (27), per exemple).

Pel que fa al valor inespecífic de la 1P, com també observa Haverkate (1984), aquesta mateixa restricció es troba igualment en la tercera persona del plural inespecífica (31), en què els factors informatius i interpretatius implicats són similars als de la 1P.

- (31) [*conversa entre els pares i una filla; no hi ha cap antecedent possible per a la tercera persona del plural en el discurs anterior*]

MMM als claretians que hi havien capellans vells també ja
els han portat tots a Montgat_
em **van dir**\

La qüestió, de tota manera, no deu ser tan senzilla, perquè en la 2S inespecífica sí que es troben formes tòniques, encara que el nombre d'ocurrències és certament baix.²⁶ A (32), tant les formes àtones de la 2S com el pronom tònic *tu* adopten el valor inespecífic.

26. En el corpus utilitzat per a un estudi sobre la dixi de persona en el discurs acadèmic (NOGUÉ, 2008b), hem observat que, de les 98 formes verbals que tenen aquest valor, només 9 porten un subjecte pronominal explícit. Altres formes de segona persona tòniques, concretament els possessius, encara són menys freqüents (3).

- (32) [conversa entre un grup de quatre amics, a casa d'un d'ells]
 EUU hi ha un programa que és un buscador\
 tu li dius què vols buscar_ [...]\
 i quin tema per exemple t'interessa\
 i et diu totes les adreces que hi ha\

El plural majestàtic, el de modèstia i el d'implicació de l'enunciador, d'altra banda, poden aparèixer en forma de subjecte pronominal explícit (*Nós*, en el primer cas, i *nosaltres*, en els altres dos) o de possessiu, com també es pot veure en els exemples de més amunt. Aquí el pronom permet establir un contrast tot i el significat no prototípic activat.

4.2. Factors contextuals

A l'hora d'atribuir un referent concret a les expressions dítiques en general, els participants en un esdeveniment comunicatiu duen a terme un procés interpretatiu en què intervenen diversos factors.²⁷ Més específicament, l'enunciador efectua la codificació dels enunciat fent una hipòtesi sobre el grau d'accessibilitat que té l'enunciatari als referents de què ell li vol parlar, de manera que la dependència contextual de les formes lingüístiques seleccionades està en relació directa amb el grau en què el context és compartit.²⁸ En funció d'aquesta hipòtesi, selecciona les estratègies que considera que garantiran que l'enunciatari dugui a terme el procés d'assignació de referents, invers al seu. L'èxit comunicatiu dependrà, en darrer terme, del grau de coïncidència que hi hagi entre aquests dos processos.

Tot seguit veurem com interactuen els diversos factors contextuals (GOODWIN I DURANTI, 1992) en l'assignació de referents a les ex-

27. A l'hora d'aïllar els factors més determinants, partim de la concepció que l'assignació de referència la fan els participants, no pas els enunciat, ni encara menys les paraules que els formen (vegeu LYONS, 1977 i BROWN I YULE, 1983, entre altres). D'altra banda, des del punt de vista metodològic, els lingüistes podem reproduir aquest procés interpretatiu en la mesura que tenim accés a les condicions contextuales de l'esdeveniment comunicatiu que analitzem.

28. Hanks (1992) ho formula per mitjà del principi de simetria relativa, segons el qual, com més simètric o compartit sigui el context spatiotemporal, més ampli serà el ventall disponible d'oposicions dítiques per a la referència.

pressions lingüístiques de 1P, sovint d'una manera força imbricada, i per descomptat dinàmica i sempre diferent.²⁹

Així, el marc espaciotemporal en què se situa l'esdeveniment comunicatiu, i l'ús que en fan els participants per mitjà de l'orientació del propi cos, la gestualitat i l'accés visual, a vegades és suficient per determinar quin és el referent de la forma de 1P. Aquest és el cas de (33), en què, com es desprèn de la informació contextual que dóna la persona que transcriu, l'enunciador deixa clar amb un gest o una mirada qui comparteix amb ell la referència.

- (33) *[un grup de quatre amics, dos nois i dues noies, passen un vespre del cap de setmana junts, a casa d'un d'ells]*
 PUY ((a MJJ)) te'n recordes lo que **dèiem**\
 de_
 si les ties_

Altres vegades és el context extrasituacional —el conjunt de coneixements compartits pels participants en un entorn cultural comú—, el que intervé d'una manera decisiva en la interpretació de la 1P, que no es pot desprendre ni del context espaciotemporal ni del contingut proposicional de l'enunciat que conté la forma dítica de persona. Aquests coneixements compartits poden ser d'àmbit més general, sociocultural, o d'àmbit més particular, interpersonal.

L'exemple (34) il·lustra d'una manera prou clara el primer tipus: s'ha extret d'una classe magistral sobre la història de l'esclavitud, que forma part d'uns estudis universitaris de ciències socials. El fet que el tema i l'àmbit de la classe siguin aquests fa que s'interpreti que el referent de les formes de 1P és «els éssers humans, la humanitat»; si el mateix fragment correspongués a una classe de qualsevol disciplina

29. Altres factors que intervenen en aquest procés interpretatiu —que aquí no tractarem amb detall— són el seguiment o la transgressió de les màximes de Grice, i dos principis més que s'afegeixen al de simetria relativa, que hem vist a la nota anterior: el d'interpretació local, que insta l'enunciatari a no construir un context més ampli del que li cal per arribar a una interpretació, i el d'economia o de màxima eficiència, que el porta a efectuar el menor processament possible per construir una interpretació que s'adeqüi al propòsit que ell mateix atribueix a l'enunciat (BROWN I YULE, 1983). Tots dos estan molt a prop, a més, del principi de rellevància de Sperber i Wilson (1986).

relacionada amb les ciències de la salut, aquestes mateixes formes s'interpretarien com «els metges, els científics, els experts».

- (34) [*classe magistral sobre la història de l'esclavitud*]
 PR3 el tamany del cervell no té res a veure amb la ee capacitat intel·lectual\
 eee el que té a veure és la riquesa de les circumvolucions_
 i en **sabem** massa poc de com funciona això_
 el cervell és una màquina que com possiblement sapigueu_
 doncs té uns 100.000 milions de neurones_
 no **sabem** gaire com funciona això eh/
comencem a aprendre'n una mica però poc_

Els coneixements compartits d'àmbit interpersonal també poden intervenir decisivament en la interpretació de les formes de 1P. A (8a), que reproduïm aquí com a (35), el referent de la 1P és identificat gràcies als coneixements compartits pels participants, que saben amb qui sol anar a dinar l'enunciador (ROM) quan surt de classe —cosa que nosaltres desconeixem.

- (35) [*sopar en família, els pares i tres fills; parlen el pare i el fill*]
 REP i a vosaltres com us ha anat el dia\
 ROM bé\
 he fet dos hores de classe_
 he estudiat_
hem anat a dinar_

I finalment, el mateix discurs també intervé en la identificació del referent de les expressions de 1P. La seva influència pot manifestar-se en el context més immediat, dins el mateix enunciat on apareix la forma dítica personal; en un context més ampli, en la situació establerta pel discurs precedent d'una manera més global, o fins i tot pel conjunt de normes que regeixen un determinat gènere discursiu (BROWN I YULE, 1983), que de fet situen el discurs a la frontera del factor anterior, el conjunt de coneixements compartits pels participants en un entorn cultural comú.

Més amunt, a § 2.1 —exemple de (7)—, ja hem vist diverses estructures que fan explícit el referent de les expressions de 1P, en relació amb el seu ús exclusiu. Però altres vegades el discurs no conté cap forma lingüística que especifiqui l'abast del referent d'una expressió dítica, sinó que és el contingut proposicional de l'enunciat el que permet activar, entre totes les possibilitats referencials, la que resulta pertinent. Els diferents usos que pot tenir la 1P en un gènere com el manual acadèmic fa que sigui fàcil trobar-hi fragments com el de (36), on es pot veure com actua aquest aspecte del context en la identificació de cadascun dels referents. Afegim al text, entre claudàtors i en cursiva, el referent o els possibles referents de les formes de 1P, destacades en negreta.

- (36) [CARDÚS (1999) (coord.), *manual d'introducció a la sociologia*]
 Per aquesta raó en aquest capítol de caràcter introductori **veurem** [enunciador i enunciataris, autor i lectors] en primer lloc en què consisteix la perspectiva sociològica i quines són les seves característiques principals, és a dir, **mirarem d'explicitar** [enunciador, plural d'autor] quina és aquesta manera de situar-se davant de la realitat que és pròpia de la sociologia, i després d'haver vist quines són les possibilitats i quines són també les limitacions de la perspectiva sociològica —és a dir, quan **sapiquem** [enunciador i enunciataris, autor i lectors / plural d'autor] on **estem situats** [enunciador i enunciataris, autor i lectors / plural d'autor] i des d'on **parlem** [enunciador, plural d'autor]—, **començarem a introduir** [enunciador, plural d'autor] els elements bàsics del **nostre** [enunciador, plural d'autor] objecte d'estudi —allò de què **parlarem** [enunciador, plural d'autor]—, que seran desenvolupats posteriorment en els capítols que vindran a continuació.

4.3. *La indeterminació referencial*

Malgrat la utilitat, no qüestionada, de l'anàlisi dels fenòmens pragmàtics —i més en general, lingüístics— en un corpus de textos reals i contextualitzats, el mateix procés de classificació de les ocurrences d'un determinat fenomen permet comprovar sovint que no sempre poden encabir-se clarament en algun dels tipus previstos —i

això passa fins i tot quan aquests tipus són el resultat de la recerca en curs. Així, podem parlar d'indeterminació referencial quan la 1P no té, en un context enunciatiu determinat, un referent que pugui identificar-se amb precisió.

En aquests casos, cap dels factors contextuals que acabem de veure resulta determinant per excloure tots els referents possibles tret d'un que hauria de resultar màximament rellevant en relació amb el context en què apareix la forma de 1P. L'interès d'aquestes ocurrències està en el fet que, encara que pugui semblar paradoxal, la indeterminació referencial no fa que l'enunciat corresponent resulti problemàtic des del punt de vista comunicatiu. Les diverses possibilitats interpretatives comporten aquí distincions semàntiques molt febles, per la qual cosa l'efecte comunicatiu que provoquen és molt similar. I probablement per aquesta raó, la mateixa distinció semàntica queda per sota del nivell de consciència metapragmàtica tant de l'enunciador —que no utilitza cap estratègia per determinar amb precisió la referència— com de l'enunciatari —que no interpreta com a ambigu els enunciats en què apareixen aquestes expressions.³⁰

Stirling i Huddleston (2002) consideren, per exemple, que en gèneres com els textos acadèmics escrits sovint no es pot establir una frontera clara entre la 1P d'autor i la que inclou tant l'enunciador com els lectors, cosa que es fa evident en exemples com el de (37), en què la 1P es pot referir als experts en la matèria que es tracta o als ciutadans en general.

- (37) [*manual* *collectiu sobre el sistema polític de Catalunya*]
 Tanmateix, l'article 148.1 de la CE enumera una altra llista de matèries que poden ser assumides per les comunitats autònomes, amb la qual cosa podria semblar que **estem** davant d'un sistema de doble llista, però no és així.

I en altres gèneres trobem casos similars d'indeterminació referencial. A (38) l'enunciador, després de parlar una estona amb els amics

30. Entenem per *consciència metapragmàtica* la capacitat que tenen els parlants de fer explícit el context —en aquest cas, el referent— d'una determinada expressió lingüística (DURANTI, 1997).

sobre les relacions de parella, fa un comentari que es pot interpretar en relació amb el grup o d'una manera inespecífica.

- (38) [*un grup de quatre amics, dos nois i dues noies, passen un vespre del cap de setmana junts, a casa d'un d'ells*]
 MJJ   tots **tenim** drap--
               draps bruts\
 ???   sí\
 MJJ   alguns més que altres_
               però tots els **tenim** bruts\

I a (39) la 1P es pot identificar o bé amb l'enunciadora —plural de modèstia—, o bé amb tot l'equip del programa que durà a terme l'entrevista —ús prototípic de la 1P.

- (39) [*presentació d'una entrevista televisiva al propietari d'un museu dedicat a la màgia*]
 MIR   aquesta_
               casa màgica_
               de Santa Cristina d'Aro_
               és una capsa de sorpreses_
               que ara mateix **destapem**\

Tots aquests casos contrasten amb els de (7), i especialment els de (7e-f), en què es pot suposar un cert grau de consciència metapragmàtica per part de l'enunciador sobre la indeterminació referencial de la 1P, que el porta a eliminar-la mitjançant una construcció que fa explícit el referent de la 1P.

5. CONCLUSIONS

Amb aquest treball creiem haver mostrat que els valors que adopta la 1P més enllà dels prototípics corresponen a distincions que són pertinents des del punt de vista analític i contrastables per mitjà d'exemples reals extrets de corpus; i també que aquestes distincions poden quedar neutralitzades quan és suficient una referència més imprecisa o vaga.

L'anàlisi de la 1P també revela l'extraordinària versatilitat d'aquesta categoria morfològica: més enllà de l'amplitud referencial que pot aconseguir en els seus usos prototípics, adopta valors no prototípics que permeten referir-se a l'enunciador (la 1P majestàtica, la de modèstia, la que permet a l'enunciador donar-se ordres o consells a ell mateix, la d'implicació de l'enunciatari, i finalment, la que permet a l'enunciador generalitzar la referència a partir d'ell mateix), i també constitueix una estratègia per referir-se empàticament a les dues categories d'enunciataris ratificats, el destinatari directe (en usos com els de: *Com anem?*, *Com estem?*, *Ja comencem!*) i el destinatari no interpellat (sobretot en la parla a infants, en enunciats com *Ens banyarem*, referit a l'infant però adreçant-se a una altra persona present), i a altres persones (en casos com *Hem guanyat* referit, posem per cas, a un equip o un partit polític del qual l'enunciador no forma part).

Aquesta polivalència es pot explicar per la vaguetat referencial que caracteritza les expressions díctiques en general, i d'una manera especial les que estan més gramaticalitzades; per la morfologia plural d'aquesta forma, que facilita que s'hi puguin incloure múltiples referents; i per la identificació que permet efectuar amb l'enunciador, que és el centre díctic personal per defecte i l'origen de la perspectiva egocèntrica que subjau a tota enunciació. La selecció d'una forma marcada per a la referència comporta la transmissió de significats addicionals als literals, que en molt casos expressen l'acostament de l'enunciador a altres persones o grups, participants o no en la comunicació (la gran majoria dels valors no prototípics que hem vist), i en altres l'enaltiment d'un mateix (plural majestàtic, avui en desús) o l'ampliació de la referència fins a difuminar-la (plural inespecífic).

L'estudi mostra, en definitiva, com un tret morfològic aparentment simple pot revelar tota la seva complexitat si l'estudiem tenint en compte tots els paràmetres contextuais pertinents: en aquest cas, les categories participatives a què pot fer referència i altres característiques de l'esdeveniment comunicatiu.

NEUS NOGUÉ SERRANO
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- ANDERSON, Stephen R. i Edward L. KEENAN (1985): *Deixis*, dins Timothy SHOPEN (ed.) (1985): *Language Typology and Syntactic Description III: Grammatical Categories and the Lexicon*, Cambridge, Cambridge University Press, ps. 259-308.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1994): *Gramàtica catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- BARTRA, Anna (2002): *La passiva i les construccions que s'hi relacionen*, dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SILDANYA (dir.): vol. 2, *Sintaxi*, cap. 16.
- BAZZANELLA, Carla (2002): *The significance of context in comprehension: the 'we case'*, «Foundations of Science», núm. 7, ps. 239-254.
- BENVENISTE, Émile (1946): *Structure des relations de personne dans le verbe*, «Bulletin de la Société de Linguistique», núm. XLIII, fasc. I, 126. (Publicat posteriorment a *Problèmes de linguistique general*, vol. 1, París, Gallimard, 1966, ps. 225-236.)
- BOSQUE, Ignacio i Violeta DEMONTE (ed.) (1999): *Gramàtica Descriptiva de la Lengua Española*, 3 vol., Madrid, Espasa Calpe.
- BROWN, Gillian i George YULE (1983): *Discourse Analysis*, Cambridge, Cambridge University Press. (Traducció castellana de Sílvia IGLESIAS REMERO (1993): *Análisis del discurso*, Madrid, Visor.
- BRUCART, Josep M. (2002): *Els determinants*, dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SILDANYA (dir.): vol. 2, *Sintaxi*, cap. 7.
- BÜHLER, Karl (1934): *Sprachtheorie*, Stuttgart / Nova York, Gustav Fisher Verlag.
- CALSAMIGLIA, Helena (1998): *L'entrellat de veus en la comunicació de la ciència*, «Articles de Didàctica de la Llengua i la Literatura», núm. 14, Barcelona, Graó, ps. 33-46.
- COROMINES, Joan (1980-91): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vol., Barcelona, Curial / La Caixa.
- DE COCK, Barbara (ms.): *Why we can be you: the use of 1st person plural forms with hearer reference*.
- DUARTE, Carles, Àlex ALSINA i Segimon SIBINA (1991): *Manual de llenguatge administratiu*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública.
- DURANTI, Alessandro (1997): *Linguistic anthropology*, Cambridge, Cambridge University Press.
- FABRA, Pompeu (1912): *Gramàtica catalana*, ed. facs., Barcelona, Aqua Reprint, 1982.
- FABRA, Pompeu (1918): *Gramàtica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1933 (facs., 1995).

- FABRA, Pompeu (1956): *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide, 1979.
- FAUCONNIER, Gilles (1994): *Mental Spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
- FAUCONNIER, Gilles i Eve SWEETSER (ed.) (1996): *Spaces, Worlds, and Grammar*, Chicago, The University of Chicago Press.
- FERGUSON, Charles A. (1977): *Baby talk as a simplified register*, dins SNOW i FERGUSON (ed.), ps. 209-235.
- FERGUSON, Charles A. (1987): *Repertoire, universals, markedness, and second language acquisition*, dins William E. RUTHERFORD (ed.): *Language universals and second language acquisition*, Amsterdam / Filadèlfia, John Benjamins, ps. 247-258.
- FERNÁNDEZ SORIANO, Olga (1999): *El pronombre personal. Formas y distribuciones. Pronombres átonos y tónicos*, dins BOSQUE i DEMONTE (ed.) (1999), vol. 1, cap. 19.
- FERNÁNDEZ SORIANO, Olga i Susana TÁBOAS BAYLÍN (1999): *Construcciones impersonales no reflejas*, dins BOSQUE i DEMONTE (ed.) (1999), vol. 2, cap. 27.
- FILLMORE, Charles J. (1966): *Deictic categories in the semantics of 'come'*, «Foundations of Language», núm. 2, ps. 219-227.
- FILLMORE, Charles J. (1975): *Santa Cruz Lectures on Deixis 1971*, Bloomington, Indiana University Linguistics Club.
- GELABERT-DESNOYER, Jaime J. (2006): *Registro y funciones de «nosotros» en el discurso parlamentario español*, «Lingüística en la Red», núm. 4, ps. 1-21.
- GOFFMAN, Erving (1981): *Forms of talk*, Oxford, Basil Blackwell.
- GOODWIN, Charles i Alessandro DURANTI (1992): *Rethinking context: an introduction*, dins Alessandro DURANTI i Charles GOODWIN (1992): *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon*, Cambridge, Cambridge University Press, ps. 1-42.
- GRAU, Maria (2003): *La modalització: manifestacions de la subjectivitat lingüística en els discursos acadèmics orals i escrits*, tesi doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.
- GREVISSE, Maurice (1936): *Le bon usage. Grammaire française*, París, Duculot, ¹²1986.
- HANKS, William F. (1992): *The indexical ground of deictic reference*, dins DURANTI i GOODWIN (1992), ps. 43-76.
- HAVERKATE, Henk (1984): *Speech Acts, Speakers, and Hearers. Reference and Referential Strategies in Spanish*, Amsterdam / Filadèlfia, John Benjamins.
- HERNANZ, M. Lluïsa (1990): *En torno a los sujetos arbitrarios: la 2ª persona del singular*, dins Violeta DEMONTE i Beatriz GARZA CUARÓN (ed.) (1990): *Estudios de lingüística de España y México*, Mèxic, UAM / Colegio de México, A.C., ps. 151-178.

- HYMES, Dell (1974): *Foundations in Sociolinguistics. An Ethnographic Approach*, Filadèlfia, University of Pennsylvania Press.
- JAKOBSON, Roman (1957): *Shifters, verbal categories and the Russian verb*, Cambridge, MASS, Harvard University.
- JENSEN, Mikkel Hollænder (2002): *La referencia en algunas expresiones impersonales – Diferentes lecturas de uno y la segunda persona del singular*, «Romansk Forum», núm. 16 (<<http://www.duo.uio.no/roman/Art/Rf-16-02-2/esp/JensenMH2.pdf>>, 21/10/2008).
- JESPERSEN, Otto (1924): *The Philosophy of Grammar*, Londres, George Allen & Unwill Ltd.
- KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine (1980): *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*, París, Armand Colin, 41999.
- KITAGAWA, Chisato i Adrienne LEHRER (1990): *Impersonal uses of personal pronouns*, «Journal of Pragmatics», núm. 14, ps. 739-759.
- LEVINSON, Stephen C. (1983): *Pragmatics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- LEVINSON, Stephen C. (1988): *Putting linguistics on a proper footing: explorations in Goffman's concepts of participation*, dins Paul DREW i Anthony WOOTTON (ed.) (1988): *Erving Goffman: exploring the interaction order*, Cambridge, Polity Press, ps. 161-227.
- LEVINSON, Stephen C. (2004): *Deixis and pragmatics*, dins Laurence R. HORN i Gregory WARD (ed.) (2004): *The Handbook of pragmatics*, Oxford, Blackwell, ps. 97-121.
- LYONS, John (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics*, 2 vol., Londres / Nova York, Cambridge University Press.
- LYONS, John (1977): *Semantics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- LYONS, John (1982): *Deixis and Subjectivity: Loquor, ergo sum?*, dins Robert J. JARVELLA i Wolfgang KLEIN (ed.) (1982): *Speech, Place, and Action*, Chichester / Nova York / Brisbane / Toronto / Singapur, John Wiley & Sons, ps. 101-124.
- MAINGUENEAU, Dominique i Vicent SALVADOR (1995): *Elements de lingüística per al discurs literari*, València, Tàndem.
- MACWHINNEY, Brian (2000): *The CHILDES project: Tools for analyzing talk. Third Edition*, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates.
- MARTÍNEZ, José Antonio (1999): *La concordancia*, dins BOSQUE i DEMONTE (ed.) (1999), vol. 2, cap. 42.
- NOGUÉ, Neus (2008a): *La dixi de persona en català*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- NOGUÉ, Neus (2008b): *La dixi de persona en el discurs acadèmic oral en català*, «Caplletra», núm. 44.
- NUNBERG, Geoffrey (1993): *Indexicality and Deixis*, «Linguistics and Philo-

- sophy», núm. 16:1. (Reimprès a Asa KASHER (ed.) (1998): *Pragmatics. Critical concepts*, Londres / Nova York, Routledge, vol. 3, ps. 145-184).
- PAYRATÓ, Lluís (1996): *Transcripció del discurs oral*, dins Lluís PAYRATÓ, Emili BOIX, Maria Rosa LLORET i Mercè LORENTE (ed.): *Corpus, corpora*, Barcelona, PPU / Departament de Filologia Catalana, ps. 181-216.
- PAYRATÓ, Lluís (2002): *L'enunciació i la modalitat oracional*, dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SILDANYA (dir.): *Sintaxi*, cap. 3.
- PRINCE, Ellen F. (1981): *Toward a Taxonomy of Given-New Information*, dins Peter COLE (ed.): *Radical Pragmatics*, Nova York, Academic Press, ps. 223-255.
- PAYRATÓ, Lluís (2003): *Pragmàtica, discurs i llengua oral. Introducció a l'anàlisi funcional de textos*, Barcelona, Editorial UOC.
- PRINCE, Ellen F. (1992): *The ZPG Letter: Subjects, Definiteness, and Information-status*, dins William C. MANN i Sandra A. THOMPSON (ed.): *Discourse description: diverse linguistic analysis of a fund-raising text*, Amsterdam / Filadèlfia, John Benjamins Publishing Company, ps. 295-325.
- RAUH, Gisa (1983): *Aspects of Deixis*, dins Gisa RAUH (ed.) (1983): *Essais on deixis*, Tübingen, Narr., ps. 9-60.
- RIGAU, Gemma (2002): *Els complements adjunts*, dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SILDANYA (dir.): vol. 2, *Sintaxi*, cap. 15.
- RUBBA, Jo (1996): *Alternate Grounds in the Interpretation of Deictic Expressions*, dins FAUCONNIER i SWEETSER (ed.), ps. 227-261.
- RUAIX, Josep (1999): *Català complet/2*, Moià, Josep Ruaix ed.
- SALVADOR, Vicent (2002): *Coneixement i autoimatge: l'escriptura del Jo*, dins Joaquim ESPINÓS, Anna ESTEVE, M. Àngels FRANCÈS, Antoni MAESTRE i J. MARTÍNEZ (ed.): *Memòria i literatura: la construcció del subjecte femení, periodisme i autobiografia*, Alacant / València, Denes, ps. 21-36.
- SCHEIBMAN, Joanne (2004): *Inclusive and Exclusive Patterning of the English First Person Plural: Evidence from Conversation*, dins Michel ACHARD i Suzanne KEMMER (ed.): *Language, Culture, and Mind*, Stanford, CSLI.
- SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2002): *Gramàtica de la llengua catalana* [versió electrònica] <<http://www2.iec.cat/institucio/seccions/Filologica/gramatica/default.asp>>, 21/10/2008).
- SERRA, Enric i Manuel PRUNYONOSA (2002): *La coordinació*, dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SILDANYA (dir.): vol. 3, *Sintaxi*, cap. 17.
- SERRA, Miquel, Elisabet SERRAT, Rosa SOLÉ, Aurora BEL i Melina APARICI (2000): *La adquisició del llenguatge*, Barcelona, Ariel.
- SIEWIERSKA, Anna (2004): *Person*, Cambridge, Cambridge University Press.
- SNOW, Catherine E. i Charles A. FERGUSON (ed.) (1977): *Talking to children: Language input and acquisition*, Cambridge, Cambridge University Press.
- SOLÀ, Joan (2009): *Plantem cara*, Barcelona, La Magrana.

- SOLÀ, Joan, Maria Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SILDANYA (dir.) (2002): *Gramàtica del català contemporani*, 3 vol., Barcelona, Empúries.
- SPERBER, Dan i Dreire WILSON (1986): *Relevance. Communication and cognition*, Oxford (UK) / Cambridge (USA), Blackwell, ²1995.
- STIRLING, Lesley i Rodney HUDDLESTON (2002): *Deixis and anaphora*, dins Rodney HUDDLESTON i Geoffrey K. PULLUM (2002): *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, Cambridge University Press, cap. 8.
- TELEVISIÓ DE CATALUNYA (2003): *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*. Text ampliat i corregit. Document electrònic.
- TODOLÍ, Júlia (2002): *Els pronoms*, dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SILDANYA (dir.): vol. 2, *Sintaxi*, cap. 6.
- VALLDUVÍ, Enric (2002): *L'oració com a unitat informativa*, dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SILDANYA (dir.): vol. 2, *Sintaxi*, cap. 4.
- VANELLI, Laura i Lorenzo RENZI (1995): *La deissi*, dins Lorenzo RENZI, Giampaolo SALVI i Anna CARDINALETTI (ed.) (1995): *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. III, Bolonya, il Mulino, cap. VI.
- WILLS, Dorothy D. (1977): *Participant deixis in English and baby talk*, dins SNOW i FERGUSON (ed.), ps. 271-295.